PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás, 2026/1., 213–227. • DOI: 10.32575/ppb.2026.1.9

Csehes András

ABORTUSZ A KÖDÖS ALBIONBAN

A TERHESSÉGMEGSZAKÍTÁS ANGLIAI JOGTÖRTÉNETE A 18. SZÁZADIG

Abortion between the Clouds of Albion
The Legal History of Abortion in England up to the 18th Century

Csehes András PhD-hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, csehes98@gmail.com

Az angol történelmi abortuszszabályozás nemcsak közvetett módon van hatással a jelenre, hanem egészen konkrét hatásai is vannak a modern jogra, illetve annak fejlődésére. Ennek talán legaktuálisabb példája az Amerikai Egyesült Államokban látható, ahol a Legfelső Bíróság 2022-es Dobbs v. Jackson döntésében jelentős szerepe volt többek között a jogtörténeti érvelésnek is, hogy bebizonyítsák, az abortusz soha nem volt része a nemzeti hagyományoknak. Az angol jogtörténet elemeit azonban nemcsak az USA-ban látják mintaként, hanem a világ számos pontján számontartják az angolok gyakorlatias és életszerű megoldásait. Ennek következtében Magyarországon is érdemes lehet megismerni ezeket a rendelkezéseket, kiváltképp egy olyan összetett kérdésben, mint amilyen a terhességmegszakítások jogi megítélésének problémája.

Kulcsszavak:
abortusz, méhmagzat, jogtudomány, angol jogtörténet, angol jogfejlődés

The historical English abortion legislation not only has an indirect impact on the present, but also has very concrete effects on modern law and its development. Perhaps the most current example of this can be seen in the United States of America, where the Supreme Court's 2022 decision in Dobbs v. Jackson played a significant role in, among other things, the legal history argument to prove that abortion was never part of the national tradition. However, elements of English legal history are not only seen as a model in the US, but the practical and real-life solutions of

the English are taken into account in many parts of the world. As a result, it may be worthwhile to study these provisions in Hungary, especially in relation to a complex issue such as the legal assessment of abortion.

Keywords:
abortion, foetus, jurisprudence, history of English law, development of English law

BEVEZETÉS

Az abortusz angliai szabályozásának történetével foglalkozó szakirodalom gyakran 1803-tól kezdődően vizsgálja az angol abortuszszabályozás történelmi fejlődését és annak dinamikáit. Ekkor fogadták el ugyanis a Lord Ellenborough-féle törvényt, amelyre valóban egyfajta igazodási pontként tekinthetünk, ugyanis innentől indul meg az állami abortusztörvények sora. Modern értelemben tehát elmondhatjuk, hogy 1803 az angol abortuszszabályozás kezdete. A helyzet azonban ennél jóval bonyolultabb, ugyanis mind a jelenség, mind annak szabályozása sokkal nagyobb múltra tekint vissza, még ha az más keretek között is valósult meg. Az emberiség történelmének kezdeteitől ismert művi terhességmegszakítás szabályozása ugyanis minden téren rendkívül eltérő lehetett, központi kérdése azonban állandónak mondható: embernek tekinthető-e a méhmagzat, és amennyiben a válasz igen, mikortól tekinthető annak.

Anglia történelmének régi abortuszszabályozása azonban nem csak a jogtörténészek érdeklődésére tarthat számot, befolyással van a modern jog fejlődésére is. A kapcsolat kulcsa a *common law* folytonossága. Ennek emblematikus példája az Amerikai Egyesült Államok Legfelső Bíróságának Dobbs v. Jackson ügyben hozott döntése, amely megszüntette az abortuszhoz való alkotmányos jog szövetségi szintű védelmét, visszaadva ezzel a döntés jogát a tagállamoknak. A Legfelsőbb Bíróság indokolásában ugyanis egészen a 13. századi angol történelemig nyúltak vissza a bírák, hogy bizonyítsák, az abortuszhoz való jog soha nem volt része a nemzet történetének és hagyományainak.[1] Ez több szempontból is érdekes eleme a döntésnek, hiszen egyrészt az amerikaiak – nem alaptalanul – saját történelmi előzményükként kezelik a történelmi angol szabályozás megoldásait, másrészt pedig ki kell emelnünk, hogy az 1973-as Roe v. Wade ügyben még éppen ellenkezőleg érveltek, amikor modern kutatásokra hivatkozva azt állították, hogy a *common law* igazából nem is kriminalizálta az abortuszt.[2]

A két állítás között feszülő ellentmondás feloldása már önmagában is rendkívül érdekes feladat elé állítja a kutatót, arról nem is beszélve, hogy a kezdeti időkben a kontinentális jogfejlődéssel számos rokon vonást mutató angol abortuszjog fejlődése is meglehetősen összetett volt. A különböző fejlődési szakaszok ugyanis sok esetben jól látható módon az archaikus hagyományok, az egyházi jog és a jogtudósok állásfoglalásainak egymásra hatása révén alakultak ki, amelyek persze nem mellőzték a gyakorlati szempontok figyelembevételét sem.

[1] 19-1392 Dobbs kontra Jackson Női Egészségügyi Szervezet.
[2] Roe v. Wade, 410 U.S. 113 (1973).

A kutatás aktualitását az adja, hogy az angolszász jogi kultúrkör folytonossága miatt a korai angol szabályozás közvetlen hivatkozási alapként szolgál a modern amerikai ítélkezési gyakorlatban és a jogtudományban is. A 2022-es Dobbs v. Jackson ügyben látható történeti érvelés validitása csak úgy ellenőrizhető, ha feltárjuk az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által hivatkozott angol jogforrások valódi tartalmát.

Tanulmányom tehát a magzatelhajtás angol szabályozásának történelmi vizsgálatára vállalkozik a kezdetektől egészen a 18–19. század fordulójáig, amikor egyrészt az amerikai függetlenségi háború következtében az amerikai jogfejlődés egyre fokozottabban kezd elszakadni az angoltól, másrészt pedig amikor az angol jogfejlődés is kezd új szakaszba lépni a már említett Lord Ellenborough-féle törvény következtében.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy tanulmányom mindenekelőtt a történelmi forrásokra támaszkodva kívánja áttekinteni a korszakot, amit a témát feldolgozó angol nyelvű szakirodalom felderítésével igyekeztem kiegészíteni. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy első kézből férhettem hozzá a már említett dokumentumokhoz, a mű ugyanis angliai kutatóutam eredménye, amelynek során rövid ideig a Warwick Egyetemen kutathattam az angol abortuszszabályozás témakörét. A Magyarországon gyakran ismeretlen és magyar fordításban eddig elérhetetlen jogi szövegek is a munka integráns részét képezik, amelyeket igyekeztem olyan módon lefordítani, hogy azok a lehető legjobban adják vissza a szöveg értelmét, ugyanakkor a mondatok koherenciája se sérüljön.

Úgy gondolom, hogy ugyan a kontinentális jogrendszerek világából mindig idegenkedve tekintünk az angol jogrendszerre, annak gyakorlatias és életszerű megoldásaira a magyar jogtudomány sem lehet érzéketlen, kiváltképp egy olyan nehéz és számos problémával átszőtt témában, mint amilyen a terhességmegszakítások jogi megítélésének kérdésköre.

NAGY ALFRÉD TÖRVÉNYE A MAGZAT MEGSEMMISÍTÉSÉRŐL

Anglia történetének első ismert jogszabálya, amely a magzati élet megsemmisítésére vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz, a 9. század második feléből maradt az utókorra, Nagy Alfréd (uralkodott: 871–899) wessexi király idejéből.[3] Alfréd törvényeinek 9. fejezete a következő rendelkezést hozza:

> "If anyone slays a woman with child, while the child is in her womb, he shall pay the full wergeld for the woman, and half the wergeld for the child, [which shall be] in accordance with the wergeld of the father's kindred."[4]

[3] Spivack 2007.

[4] Attenborough 1922: 69.

„Ha valaki megöl egy gyermeket váró nőt, míg a gyermek az anyaméhben van, fizesse meg a nőért járó teljes wergeldet[5] és a gyermekért járó wergeld felét, ami az apa rokonságának wergeldje szerint legyen."[6]

Ugyan Alfréd nagyformátumú keresztény uralkodóként jelenik meg Anglia történetében, törvénye mégsem a magzat életét önmagáért védő keresztény gondolatrendszer talaján áll. Sokkal inkább királyságának régi hagyományait kell látnunk a szöveg elemzésekor, amely alapján a magzat elpusztítását nem annak meggyilkolásaként kezelték, hanem az őt hordozó anya sérelmeként. Ez az állítás főleg a szövegkörnyezet fényében igazolható teljes biztonsággal. Az idézett fejezethez tartozó két szakasz ugyanis olyan anyagi javak ellopásáért kiszabott bírságok összegét tartalmazza, mint amilyen az arany, a lovak vagy a méhek. Ezt a jelenséget már Friedrich L. Attenborough is észrevette és teljes témaváltásnak titulálta.[7] Carla Spivack azonban a szövegkörnyezetet vizsgálva kiemeli, hogy a jogszabály ezen fejezetei anyagi veszteségekért járó kártérítéssel foglalkoznak, vagyis teljesen világos, hogy a megfizetendő pénzösszeg az érintett férj anyagi javainak elvesztését volt hivatott kompenzálni. Ez esetben tehát a méhen belül fejlődő gyermek elvesztéséért járó fél wergeld a lehetséges örökös elveszett lehetőségéért járó kárpótlás összege lehetett.[8]

A LEGES HENRICI PRIMI RENDELKEZÉSEI

A következő kiemelendő jogszabály I. Henrik (uralkodott: 1100–1135) idejéből származik, amikor az erőteljes normann adminisztráció és agresszív központosítás következtében a *common law* kezd teljesen koherens formát ölteni.[9] A *Leges Henrici Primi* szerzője külső megfigyelőként igyekezett összegyűjteni és rendszerbe foglalni Anglia törvényeit, így a törvénygyűjteményben az angolszász jogon kívül a kánonjog egyes rendelkezéseit és saját megfigyeléseit is szerepelteti.[10] Főként a kánonjog megjelenése az, ami változást jelent az abortusz megítélésével kapcsolatban, azonban ki kell emelnünk, hogy a szövegben még a kártérítésen alapuló angolszász hagyománnyal párhuzamosan vannak jelen a magzatot önmagáért védelmező kánonjogi rendelkezések.[11] Spivack egyébként a *Leges Henrici Primi* segítségével igazolja, hogy az angolszász jog valószínűleg nem tekintette személynek a magzatot.[12] Érvelését az angolszász jog és a kártérítés eddig ismertetett szabályain túl azzal támasztja alá, hogy a wergeld

[5] A régi magyar jogban is ismert vérdíj intézményével azonos germán eredetű kifejezés, amely az angol jogi szövegekben nagyrészt szinonim a *manbot* szóval. A témában lásd még Vogt–Nijdam 2018.
[6] A szerző saját fordítása.
[7] Attenborough 1922: 195.
[8] Spivack 2007: 129–130.
[9] Baker 2019: 15–16.
[10] Baker 2019: 16.
[11] Spivack 2007: 130.
[12] Spivack 2007: 131.

összegét nemcsak személyek és ingóságok, de akár testrészek után is pontosan meghatározza a törvénygyűjtemény.[13]

Ugyanakkor véleményem szerint semmiképp nem arról van szó, hogy a törvénygyűjtemény középkori szerkesztője egyszerűen csak egymás mellé másolta volna a különböző rendelkezéseket, ahogy Spivack feltételezi, inkább mindezek sajátos egymásra hatásáról kell szót ejtenünk. Ez a jelenség jól megfigyelhető a régi angolszász wergeld hagyományból származó rendelkezések vizsgálatakor, amelyek korábban szerepelnek a szövegben:

> „70, 14 If a pregnant woman is slain, and the child in her is living, each shall be compensated for by the full wergeld.
>
> 70, 14a If the child is not yet living, half the wergeld shall be paid to the relatives, based on the paternal relationship."[14]
>
> „70, 14 Ha egy terhes nőt megölnek, és a benne lévő gyermek életben van, mindkettőért kompenzáció jár a teljes wergelddel.
>
> 70, 14a Ha a gyermek már nem él, a wergeld felét a rokonok számára kell kifizetni az apai rokonság alapulvételével."[15]

Jól látható, hogy az idézett rendelkezések szinte teljesen összhangban vannak Nagy Alfréd törvényeivel és az angolszász gondolkodással, aminek megfelelően egy terhes nő meggyilkolása esetén kárpótlást kell fizetni az anya és a még méhben lévő gyermek után is, amelyet a wergeld bizonyos összegében határoztak meg. Az is teljesen egyértelmű, hogy mindkét esetben a wergeld teljes összegét kell megfizetni a meggyilkolt nő után, ugyanakkor észre kell vennünk a magzat megítélésében bekövetkező változást is, amellyel Spivack nem foglalkozott. Alfréd törvényei alapján ugyanis a wergeld értékének fele jár a megölt anya még méhben lévő gyermekéért, azonban a *Leges Henrici Primi* máshogy fogalmaz. A szöveg ugyanis megkülönbözteti az anyaméhben lévő élő és élettelen magzatot, és ennek megfelelően a kompenzáció értéke is máshogy alakul. A törvény szerint ugyanis, ha a megölt nőben lévő magzat él, akkor érte is a teljes wergeld összegét kell megfizetni.

Természetesen felmerülhet a kérdés, hogy mi alapján határozható meg, hogy a méhben lévő magzat életben van, vagy nincs. Véleményem szerint ennek kapcsán fedezhető fel a kánonjog hatása az angolszász hagyományra, ugyanis ezt a felosztást minden bizonnyal a keresztény egyház gondolatmenetéből vették át, megértéséhez tovább kell olvasnunk a törvényeket. Ezt követően szerepelnek ugyanis a kánonjogi eredetű szövegek, amelyek alapvetően más képet és hozzáállást festenek az abortusz jelenségéről.

[13] Downer 1972: 297.
[14] Downer 1972: 223.
[15] A szerző saját fordítása.

„70, 16 Women who commit fornication and destroy their embryos, and those who are accessories with them, so that they abort the foetus from the womb, are by an ancient ordinance excommunicated from the church until death.

70, 16a A milder provision has now been introduced: they shall do penance for ten years.

70, 16b A woman shall do penance for three years if she intentionally brings about the loss of her embryo before forty days; if she does this after it is quick, she shall do penance for seven years as if she were a murderess."[16]

„70, 16 Azok a nők, akik paráznaságot követnek el és elpusztítják magzatukat, valamint azok, akik bűnrészesek velük abban, hogy a magzatot az anyaméhből elvetetik, egy ősi rendelet szerint halálukig ki vannak átkozva az egyházból.

70, 16a Most azonban egy enyhébb rendelkezés lép életbe: tíz évig kell vezekelniük.

70, 16b Három évig kell vezekelnie annak a nőnek, aki negyven nap előtt szándékosan idézi elő a magzat elvesztését, azonban ha ugyanezt a magzat átlelkesülése után teszi, hét évig kell vezekelnie, mintha gyilkos lenne."[17]

Könnyen érezhetjük, hogy az egyébként egymást követő, azonos témában íródott szövegek logikája mennyire eltérő az őket megelőző idézetekhez képest. Itt már határozottan a kereszténység és a kánonjog hatásai érvényesülnek, a kárpótlást előtérbe helyező angolszász jogi gondolkodással szemben a bűnbánat, a vezeklés és ezáltal a lélek megtisztítása kerül a középpontba. Ugyan az első rendelkezés az abortuszt végrehajtó nők és a nekik segédkezők vonatkozásában is halálig tartó kiátkozással fenyeget, a következő rendelkezések jelentősen mérséklik ezt a büntetési tételt.

A szövegeket elemezve könnyen észrevehető az átlelkesülés tanának megjelenése az angol jogban, ami szintén a kánonjoggal érkezett, és egészen a 19. századig meghatározta az egyházi álláspontokat az abortusz kérdésében. Ennek értelmében az abortusz már mindenképp tilalmazott az anyaméhben történő átlelkesülést követően, amit hagyományosan a magzat első megmozdulásához kötnek.[18] Az ennek nyomán kialakult gyakorlatnak egyébként pragmatikus és metafizikai okai is voltak. Egyrészt a büntetőeljárás során gyakran nehézségekbe ütközött a korai terhességek tényének bizonyítása, így jól érzékelhető határpont kiszabására volt szükség. Másrészt azonban arról van szó, hogy az Arisztotelésztől kiinduló, majd többek között Galénosz, Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás által is átvett szukcesszív animáció

16 Downer 1972: 223.

17 A szerző saját fordítása.

18 Az átlelkesülés tana Arisztotelész filozófiájából ered, aki három emberi lélekrészt különített el, úgymint tenyésző, érző és gondolkodó lelket. Ezek közül az embrió kezdetben csak a tenyésző lélekkel rendelkezik, majd érző és végül gondolkodó lélekkel is. Ebből következett, hogy különbséget kell tenni a különböző fázisban lévő magzatok elpusztításának minősítése között. A témában lásd Aristotle 1883: 183.

tana szerint csak a fogantatást követő negyvenedik vagy kilencvenedik napon költözik a magzatba a teljes lélek, amit annak első mozdulatai jeleznek a külvilág felé, tehát csak innentől tekinthető élő embernek.[19] Ez a megkülönböztetés a kiszabott büntetési tételek kapcsán is jól látható, ugyanis míg az átlelkesülés előtti, tehát még élő embernek nem tekintett magzat elpusztításáért hároméves vezeklést ír elő a jogszabály, addig az átlelkesült, tehát már élő embernek tekintett magzat vonatkozásában már hét év a büntetési tétel, ami a szöveg szerint megfeleltethető a gyilkosság bűntettének korabeli büntetésével.

Spivack szerint az idézett jogszabályok kapcsán ki kell emelnünk továbbá, hogy az utóbb idézett, abortusszal kapcsolatos rendelkezések azon nőkre vonatkoznak, akik paráznaságot követnek el és elpusztítják magzatukat, amiből arra következtethetünk, hogy kizárólag azon helyzetekre vonatkozik, amikor a nő tiltott nemi életet él, és ennek következtében kialakult terhességének vet véget. Ez azért érdekes, mert a törvény szövege nem tartalmaz hasonló rendelkezéseket a házas nőkre vonatkozóan, sőt, úgy tűnik, teljesen figyelmen kívül hagyja a házasságon belüli szexuális kapcsolatból származó magzatok elpusztítását. Ez a jelenség egyébként, tudniillik, hogy az abortusszal kapcsolatos aggodalmak összefonódnak a házasságon kívüli, tiltott szexuális érintkezéssel és annak következményeivel, a következő évszázadokban is meghatározó részét alkotják az ezzel foglalkozó jogi gondolkodásnak.[20]

I. EDUÁRD KIRÁLY TÖRVÉNYE AZ ABORTUSZRÓL

Anglia történetének következő, az abortusz kérdéskörével foglalkozó törvénye I. Eduárd (uralkodott: 1272–1307) idejéből származik, és a következő rendelkezéseket hozza:

> „He who oppresses a pregnant woman, or gives to her a poison, or delivers to her a blow [strong enough] so as to cause an abortion, or who gives to her [something] that she will not conceive, if the fetus is formed and animated [foetus erat iam formatus et animatus], is guilty of homicide... Item: A woman commits homicide who so devastates an animated child through a drink [potationem] or similar things in the stomach."[21]

> „Aki terhes nőt sanyargat, mérget ad neki vagy [kellően erős] ütést mér rá, melyek következménye abortusz, avagy olyan dolgot ad neki, amitől képtelen lesz teherbe esni, ha a magzat kialakult és átlelkesült, a bűntett emberölés […]. Tétel: Emberölést követ el az a nő, aki elpusztít egy átlelkesült gyermeket azáltal, hogy italt vagy hasonló dolgot juttat a hasába."[22]

I. Eduárd törvényét az előző jogszabályok kontextusában vizsgálva megállapítható, hogy témánk tekintetében a korszakra befejeződött a régi angolszász jogi hagyományok és rendelkezések

[19] Keown 2002: 3–4.
[20] Spivack 2007: 131–132.
[21] Juris anglicani, 1. 23. 10., 12. Idézi: Riddle 1994: 140.
[22] A szerző saját fordítása.

kiszorítása, illetve azok meghaladása. Eltűntek az addig évszázadokon keresztül használatos vagyoni kárpótlást előtérbe helyező wergeld hagyomány elemei, helyükbe az I. Henrik alatt megjelenő, kereszténység hatásait mutató, kánonjogból kölcsönzött rendelkezések állnak. Eduárd törvénye elődjével ellentétben azonban már nemcsak a házasságtörő asszonyok vonatkozásában használja ezen kánonjogból átvett rendelkezéseket, hanem teljesen általános szinten. A szöveg első felében ugyanis arról az esetről van szó, amikor a terhes nő egy külső fél tevékenységének következtében veszti el már átlelkesült magzatát vagy válik meddővé, míg a második felében már a terhes nő saját magán elkövetett abortusza kerül jogi megítélés alá. Az átlelkesült és át nem lelkesült magzat közötti különbségtétel természetesen itt is jelen van, és a kor egyházi gondolkodásának megfelelően csak a már átlelkesült magzatok elpusztítása tekinthető emberölésnek. A korszakra általánossá vált az a jelenség, amely szerint a terhesség kilenc hónapja alatt kivitelezett magzatelhajtásokat két csoportra osztották. Az átlelkesült, tehát már élőnek tekintett magzatok elpusztítása minden körülmények között emberölésnek számított, legyen a tettes az anya vagy egy harmadik fél, míg az ezt megelőzően elpusztított magzatok kapcsán nem beszélhetünk emberölésről. Jóllehet ez utóbbi jelenség megítélése is negatív volt, és az egyház azt is helytelenítette, de ahogy láthatjuk, sem Henrik, sem Eduárd törvényei nem nevezik emberölésnek, és a büntetésére irányuló rendelkezéseket sem tartalmaznak.

AZ ABORTUSZ MEGÍTÉLÉSE A KÖZÉPKORI ANGOL JOGTUDOMÁNYBAN

A középkori angol jogtudomány abortusszal kapcsolatos hozzáállását vizsgálva Henry de Bracton a legnagyobb hatású és legtöbbet hivatkozott gondolkodó, aki a 13. század első felében élt és alkotott. *De legibus et consuetudinibus Angliae* című művében, amelyet később F. W. Maitland az angol jogtudomány koronájának és virágának nevezett, a következő álláspont olvasható:

> „If one strikes a pregnant woman or gives her a poison in order to procure an abortion, if the foetus is already formed or quickened, especially if it is quickened, he commits homicide."[23]

> „Ha valaki megüt egy terhes nőt vagy mérget ad neki, hogy abortuszt idézzen elő, ha a magzat már kialakult vagy átlelkesült, különösen, ha átlelkesült, emberölést követ el."[24]

Bracton állásfoglalása a kérdést illetően több szempontból is figyelemreméltó. Ugyan az idézett gondolatok szintén a kánonjogot tükrözik, a későbbi korok jogtudósai mégis előszeretettel hivatkoztak rá, még abban az esetben is, ha nem feltétlenül értettek vele egyet. Ki kell emelnünk azt is, hogy Bracton műve a már említett I. Eduárd által hozott törvény előtt született,

[23] Bracton: De Legibus et Consuetudinibus Angliae F. 120. De crimine homicidii et qualiter dividitur. In Woodbine 1968: 2. kötet, 341.

[24] A szerző saját fordítása.

és a jelek szerint komoly hatást gyakorolt rá. Egyrészt ebben a szövegben jelenik meg először az emberölés kifejezés az abortuszról szóló jogi írásokban[25] – az eredeti latin szövegben *homicidii* alakban. Másrészt itt is jelen van az a megkülönböztetés, hogy kizárólag az átlelkesült magzat elpusztítása számít emberölésnek, amiből következően az átlelkesülés előtt elpusztított magzat esete nem számít annak.

Bractonnak az abortusszal kapcsolatos állásfoglalását Fleta is megerősíti a 13. század végén. Ugyanakkor el kell mondanunk, hogy ez a szöveg már sokkal részletesebben fejti ki a kérdéskört, így már magában foglalja I. Eduárd törvényének minden egyes magzatelhajtással kapcsolatos tartalmi elemét.[26]

> „He, too, in strictness is a homicide who has pressed upon a pregnant woman or has given her poison or has struck her in order to procure an abortion or to prevent conception, if the foetus was already formed and quickened, and similarly he who has given or accepted poison with the intention of preventing procreation or conception. A woman also commits homicide if, by a potion or the like, she destroys a quickened child in her womb."[27]

> „Szigorúan véve emberölést valósít meg az is, aki terhes nőre nyomást gyakorolt, vagy mérget adott neki, vagy megütötte azzal a céllal, hogy abortuszt idézzen elő, vagy a fogamzást megakadályozza, ha a magzat már kialakult és átlelkesült, és hasonlóképpen az is, aki a nemzés vagy fogamzás megakadályozásának szándékával mérget adott vagy fogadott el. A nő akkor is emberölést követ el, ha bájitallal vagy hasonlóval elpusztítja a méhében átlelkesült gyermeket."[28]

Mindezen abortusszal kapcsolatos rendelkezések ellenére azonban számos kutató vitatja, hogy a *common law* valóban tiltja-e a magzat elpusztítását. Cyril Means tanulmányában például azt állítja, hogy az angol nők 1327-től 1803-ig a nem kívánt terhességek esetében mindenféle egyházi és világi korlátozás alól mentesek voltak a terhesség teljes ideje alatt.[29] Tézisét két 14. századi ügyre alapozva építi fel. Az első ügy (Anonymus 1327) lényege, hogy egy férfi állítólag megvert egy ikrekkel terhes asszonyt, aminek következtében annak egyik magzata azonnal meghalt, a másik pedig nem sokkal a szülést követően. A férfit azonban nem ítélték el bűncselekmény okozásáért, hanem szabadon engedték.[30] A második ügyben (Anonymus 1348) pedig egy magzat anyaméhben történő elpusztításával vádoltak egy férfit, aki szintén büntetés nélkül távozhatott.[31]

Means álláspontja azonban nem támasztható alá maradéktalanul ezen ügyek segítségével, ahogy arra többek között Keown is rámutat. Kiemeli ugyanis, hogy mindkét esetben eljárási

[25] Spivack 2007: 133.
[26] Fleta. Vol. 2, Book 1, Ch.23. Idézi: Keown 2002: 172.
[27] Fleta. Vol. 2, Book 1, Ch.23. Idézi: Keown 2002: 172.
[28] A szerző saját fordítása.
[29] Means 1971.
[30] Means 1971: 337.
[31] Means 1971: 339.

és bizonyítási problémák merültek fel, amelyek mentén a vádlottakat felmentették, így ezen ügyek nem alkalmasak az abortusz jogszerűségének bizonyítására. 1327-ben nem kapcsolódó vádpont alapján tartóztatták le a vádlottat, 1348-ban pedig nem tüntették fel a vádiratban a vádlott keresztnevét, így nem lehetett megállapítani, hogy valóban ő volt-e az elkövető.[32]

Az abortusz és a *common law* középkori viszonyát illetően véleményem szerint inkább Helmholz megállapításai állnak közelebb a valósághoz, aki arról beszél, hogy nem indokolt abortuszszabadságról beszélni a *common law* kapcsán, amennyiben ez alatt azt értjük, hogy bárki büntetlenül magzatok halálát okozhatta volna. Megállapítja ugyanis, hogy mind az abortusz, mind pedig a gyermekgyilkosságok esetében egyházi bíróságok ítélkeztek a korszakban, és az a tény, hogy ezen kívül más bíróságok nem büntettek rendszeresen egy adott magatartást, még nem azt jelenti, hogy az megengedett lett volna a *common law* alapján.[33]

Ennek kapcsán jegyzi meg Keown, hogy valószínűleg tudatosan bízták az abortusz bűncselekményét az egyházi bíróságokra, aminek oka egyszerűen a büntetőeljárás megkönnyítése lehetett. Az egyházi bíróságokon az *ex officio* eskü intézménye által ugyanis akár az önvádló bizonyítékok is kicsikarhatók voltak az emberekből, szemben a világi bíróságokon tapasztalható helyzettel, ahol gyakran eljárási formaságokra való hivatkozás mentén igyekeztek elkerülni a felelősségre vonást.[34] Ugyanakkor meg kell jegyeznünk azt is, hogy egy adott jelenség akkor is bűncselekménynek számított az angol jog szerint, ha az kizárólag egyházi jellegű bűncselekmény volt, hiszen ahogy később Matthew Hale megfogalmazta, mind az egyházi, mind a világi igazságszolgáltatás a koronától eredeztetett.[35]

AZ ÚJKORI ANGOL JOG ABORTUSZRÓL KIALAKÍTOTT ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA

Az angol abortuszszabályozás történetének következő nagy korszaka hosszú távon a középkor végén beálló szellemi és társadalmi változások következményeként fogható fel. Az egyház hatalmának és az egyén vallásosságának visszaszorulása éppúgy jellemzi ezt a korszakot, mint a társadalmi mobilizáció élénkülése. Ezek a folyamatok számos aspektusban formálták át a korabeli gondolkodást, ezáltal pedig a jogrendet is. Az egyházi bíróságok fokozatos hanyatlása, valamint az egyre kevésbé komolyan vett, majd 1661-ben végleg megszüntetett *ex officio* eskü intézménye ugyanis a megszokott keretek között már nem tette lehetővé az igazán hatékony ellenőrzés gyakorlását az abortusz jelensége felett. Az ebből a korból származó dokumentumokat vizsgálva látható, hogy 1475-től 1547-ig minden egyes releváns eset a vádlott esküjén alapuló felmentéssel végződött, míg 1547-től kezdve már nem is indítottak abortusz miatti eljárást az egyházi bíróságok előtt.[36]

[32] Keown 2002: 4.
[33] Helmholz 1975.
[34] Keown 2002: 5.
[35] Hale 1736.
[36] Dellapenna 1979.

Ezzel párhuzamosan figyelhetjük meg a *common law* bíróságok szerepvállalásának fokozódását, ami természetes következménye az egyházi fórumok visszaszorulásának, hiszen ahogy megállapítottuk, a magzatelhajtással kapcsolatos bűncselekményeket eredetileg éppen a hatékonyságuk miatt bízták az egyházi bíróságokra. John Keown könyvében számos korabeli esetet elemezve kimutatja, hogy a világi bíróságok a 16. század elejétől kezdve egyre markánsabban léptek fel az abortusszal kapcsolatos ügyekben. Ezen ügyeket vizsgálva a szerző két legfontosabb következtetése, hogy az abortusz után felül álló módon bűncselekménynek számított a *common law* szerint, illetve hogy a nők maguk sem élvezhettek abortuszszabadságot, hiszen találhatunk olyan eseteket, amikor azért emeltek vádat bizonyos nők ellen, mert olyan mérget fogyasztottak el, amelytől a méhükben fejlődő nem kívánt magzatuk pusztulását remélték.[37]

A világi bírói fórumok fokozódó szerepvállalásával együtt járt a jogtudomány fokozódó aktivitása is. Számos jogtudós fejtette ki véleményét az abortusz kérdéskörét illetően, és műveik alapján megállapítható, hogy a korszakban megváltozott az abortusz jelenségének jog általi megítélése, hiszen állásfoglalásaik eltérnek a korábbi egyházi állásponttól. A korszak jogtudománya abból indult ki, hogy emberölés csak akkor valósulhat meg, ha a csecsemő élve született, vagyis már jelen van a fizikai lények világában – *in rerum natura.* Ebből következően szinte minden jelentős jogtudós egyetértett abban, hogy a magzatelhajtás gyakorlata nem számít emberölésnek. Ez a hozzáállás több évszázadig meghatározó volt az angol jogtudományban, hiszen ezt képviselte a 16. században William Staunford[38] és William Lambard,[39] a 17. században Edward Coke[40] és Matthew Hale,[41] valamint a 18. században William Blackstone[42] is.

A jogtudomány képviselői tehát egyetértettek abban, hogy a magzatelhajtás nem tekinthető emberölésnek, azonban a további részleteket illetően már jóval árnyaltabbak voltak az általuk kidolgozott álláspontok. Staunford például az emberölés kapcsán megjegyzi, hogy mivel a megölt dolognak *in rerum natura* kell lennie, ezért nem számít bűncselekménynek, ha egy csecsemőt az anyja méhében ölnek meg.[43] Ezzel szemben Coke arról ír, hogy ha egy terhes nő valamilyen módon elpusztítja méhében lévő gyermekét, vagy egy ember megüti őt, aminek következtében halott gyermeket hoz a világra, az nagy vétségnek számít, de nem tekinthető gyilkosságnak, mivel a gyermek nem élve született. Hozzáteszi azonban, hogy ha a gyermek élve születik, viszont a korábbi események miatt – legyen ez például az anya által bevett méreg vagy az anyára mért ütés – rövidesen meghal, az már gyilkosságnak számít, hiszen élve született.[44] Hale annyiban egyetért Coke álláspontjával, hogy az anyaméhben elpusztított magzat esete nem emberölés az angol törvények szerint, azonban az élve születés kapcsán már vitába száll kollégájával, és kifejti, hogy azon eset sem számít emberölésnek, amikor a gyermek

[37] Keown 2002: 6–7.
[38] Staunford 1557: 21.
[39] Lambard 1599: 229.
[40] Coke 1644: 50–51.
[41] Hale 1736: 433.
[42] Blackstone 2016 [1765]: 88.
[43] Staunford 1557: 21.
[44] Coke 1644: 50–51.

élve született, ha ezt követően halálozik el az őt méhben ért hatások következtében.[45] Végül Blackstone a 18. század közepén a következő módon összegzi a helyzetet:

> „Life is […] begins in contemplation of law as soon as an infant is able to stir in the mother's womb. For if a woman is quick with child, and by a potion, or otherwise, killeth it in her womb; or if any one beat her, whereby the child dieth in her body, and she is delivered of a dead child; this, though not murder, was by the antient law homicide or manslaughter. But at present it is not looked upon in quite so atrocious a light, though it remains a very heinous misdemesnor."[46]

> „Az élet […] a jog nézőpontjából már akkor elkezdődik, amikor a csecsemő képes megmozdulni az anya méhében. Mert ha egy asszony gyermekkel várandós, és bájitallal vagy más módon megöli azt a méhében; vagy ha valaki megveri őt, mire a gyermek meghal a testében, és a nő halott gyermeket szül, ez, bár nem gyilkosság, az ősi jog szerint [szándékos vagy gondatlan] emberölésnek számított. Jelenleg azonban nem tekintik ilyen szörnyűségesnek, bár továbbra is nagyon förtelmes vétségnek számít."[47]

A korszakról tehát elmondható, hogy élénk, tudományos vitákkal járó párbeszéd indult meg az abortusz jelenségéről, amelyet láthatólag enyhébben kezeltek a korszakot megelőzően általánosnak számító egyházi álláspontnál, azonban ki kell emelnünk, hogy az abortusz jelenségét a szerzők többsége továbbra is bűncselekménynek tartotta, jóllehet kisebb súlyú bűncselekménynek, hiszen egyhangúlag tagadták, hogy az emberölésnek számítana. Ez az álláspont tükröződik vissza a világi bíróságok gyakorlatában is, ahol egyébként általánosságban véve Coke álláspontjának talaján állva születtek büntetések az abortusszal kapcsolatos ügyekben, amit továbbra is egyértelműen bűncselekményként kezeltek, csak már nem az emberöléssel azonos megítélés alatt. A korszak abortuszszabályozását áttekintve tehát véleményem szerint Keownnak van igaza, aki szerint *de jure* a *common law* tiltotta az abortuszt, és ezt a magzat életének védelme érdekében tette, ugyanakkor *de facto* egy létező és sokak által ismert jelenségről beszélünk, hiszen az ilyen bűncselekmények üldözése és felderítése is iszonyúan nehézkes volt a kor viszonyai között.[48]

ÖSSZEGZÉS

A világ országainak jogfejlődésére gyakran ma is mintaként ható történelmi angol abortuszszabályozás gyökerei egészen a 9. század második feléig nyúlnak vissza. Tanulmányom szűk terjedelmi keretei között a kezdetektől egészen a 18–19. század fordulójáig követhettük

[45] Hale 1736: 433.
[46] Blackstone 2016 [1765]: 88.
[47] A szerző saját fordítása.
[48] Keown 2002: 11–12.

végig a jogfejlődés stádiumait és dinamikáit, amelyek az angolszász hagyomány anyagi kárpótlást előtérbe helyező felfogásától a keresztény középkor következetes tiltásán át egészen a 18. századi jogtudomány modern jogot megalapozó szemléletéig terjed. Jól látható, hogy erre a meglehetősen összetett fejlődési folyamatra hatással volt a régi hagyományok tisztelete, az egyház mindenkori álláspontja, a tekintélyes jogtudósok állásfoglalásai, de akár a gyakorlati szempontok is.

Mivel az USA jogrendszere az angol jogra épül, és közöttük fő kapocs a *common law* folytonossága, az amerikai Legfelsőbb Bíróság által hivatkozott régi angol jogtudósok munkásságának ismerete a modern amerikai jog szempontjából is nélkülözhetetlen, hiszen az eredeti értelmezés hívei gyakran hivatkoznak az angol jogi hagyományokra. Jól látható, hogy ugyan az angol jogtörténet számos példát szolgáltathat a legkülönbözőbb helyzetekre is, a felvezetőben megemlített, Amerikai Egyesült Államokban tapasztalható helyzet vonatkozásában inkább a Legfelsőbb Bíróság konzervatív többségének 2022-es Dobbs v. Jackson ügyben hozott érvelése tűnik történelmileg megalapozottnak. Természetesen különbséget kell tennünk az egyházi és a világi bíróságok tevékenysége között, azonban mindenképpen ki kell emelnünk, hogy a vita soha nem arról szólt, hogy bűncselekménynek tekinthető-e a magzatok elpusztítása, hanem inkább arról, hogy azt emberölésnek vagy egyéb bűncselekménynek kell-e tekinteni.

Az öt fő fejezetből álló tanulmány első részében Nagy Alfréd korával foglalkoztam, ahol még a magzat elpusztításáért járó vagyoni kárpótlás volt a meghatározó. Ezt követi I. Henrik uralkodása és a keresztény hatások megjelenése, hogy azok már egyértelmű dominanciára tegyenek szert I. Eduárd idejére. Az ezt követő korokban inkább az angol jogtudomány volt aktív a témát illetően, így Bracton hosszú időre meghatározó gondolatait követően olyan jogtudósok állásfoglalását mutattam be, mint William Staunford, Edward Coke, valamint William Blackstone, akik a modern amerikai jog számára is gyakran szolgálnak hivatkozási alapul.

A terhességmegszakítások angliai szabályozásának jogfejlődéséről tehát elmondható, hogy meglehetősen hosszú utat bejáró kérdésről beszélhetünk, hiszen a szabályozás folyamatosan reagált a korabeli eszmeáramlatokra és szellemi hatásokra, ugyanakkor igyekezett figyelemmel lenni a gyakorlati szempontok érvényesíthetőségére is. Ez a történeti ív a magyar jogalkotás számára is tanulságos, hiszen rávilágít arra, hogy a magzati élet védelme nem statikus jogi dogma, hanem mindig a rendelkezésre álló természettudományos ismeretek és az aktuális társadalmi értékrend közötti egyensúlykeresés eredménye.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Aristotle (1883): *History of Animals*. London: George Bell & Sons.

Attenborough, Frederick Levi (1922): *The Laws of the Earliest English Kings.* Cambridge: Cambridge University Press.

Baker, John (2019): *An Introduction to English Legal History.* Oxford: Oxford University Press.

Blackstone, William (2016) [1765]: *Commentaries on the Laws of England Book I.: Of the Rights of Persons.* Oxford: Oxford University Press.

Coke, Edward (1644): *The Third Part of the Institutes of the Laws of England: Concerning High Treason, and Other Pleas of the Crown, and Criminall Causes.* London: M. Flesher. Online: https://wythepedia.wm.edu/library/CokeThirdPartOfTheInstitutesOfTheLawsOfEngland1644.pdf

Dellapenna, Joseph W. (1979): The History of Abortion: Technology, Morality, and Law. *University of Pittsburgh Law Review,* 40(3), 359–428.

Downer, L. J. szerk. (1972): *Leges Henrici Primi.* Oxford: Oxford University Press.

Hale, Matthew (1736): *The History of the Pleas of the Crown.* Holborn: E. Nutt, R. Nutt és R. Gossling. Online: https://wythepedia.wm.edu/library/HaleHistoryOfThePleasOfTheCrown1736Vol1.pdf

Helmholz, Richard H. (1975): Infanticide in the Province of Canterbury During the Fifteenth Century. History of Childhood Quarterly. *The Journal of Psychohistory,* 2(3), 379–390.

Keown, John (2002): *Abortion, Doctors and the Law.* Cambridge: Cambridge University Press.

Lambard, William (1599): *Eirenarcha*. London: Thomas Wight and Bonham Norton.

Means, Cyril C. Jr. (1971): The Phoenix of Abortional Freedom: Is a Penumbral or Ninth-Amendment Right About to Arise from the Nineteenth-Century Legislative Ashes of a Fourteenth-Century Common-Law Liberty? *New York Law Forum,* 17(2), 335–410.

Riddle, John M. (1994): *Contraception and Abortion from the Ancient Word to the Renaissance.* Cambridge: Harvard University Press.

Spivack, Carla (2007): To Bring Down the Flowers: The Cultural Context of Abortion Law in Early Modern England. *William & Mary Journal of Women and the Law,* 14(1), 107–151. Online: https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1132482

Staunford, Sir William (1557): *Les Plees Del Coron.* London: Richardi Tottelli.

Vogt, Helle – Nijdam, Han (2018): Translating a Medieval Legal System into Modern English. In Benham, Jenny – Julian-Jones, Melissa (szerk.): *Translation and Medieval Documents.* The Leverhulme Trust, 34–46. Online: https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/109207/1/vol-translation-booklet.pdf

Woodbine, George E. szerk. (1968): *Bracton on the Laws and Customs of England.* Cambridge: Harvard University Press.

Jogi források

Dobbs, State Health Officer of the Mississippi Department of Health, et al. v. Jackson Women's Health Organization et al. No. 19-1392. Argued December 1, 2021 – Decided June 24, 2022.

Roe et al. v. Wade, District Attorney of Dallas County No. 70-18. Argued December 13, 1971-Reargued October 11, 1972 – Decided January 22, 1973.

Csehes András a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának jogász szakos hallgatója. 2022-ben a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karán szerzett diplomát államtudományi osztatlan mesterképzésen. Érdeklődése homlokterében elsősorban az alkotmányjog áll, de szívesen foglalkozik a római közjog különböző kérdéseivel is.